

ARJESSA TEHDÄÄN IHMEITÄ.

ARKIKUNTOUTUKSEN MERKITYS JA KULMAKIVET

Sari Vikman

”Ihanaa, kun voi välillä puhaltaa eikä se aiheuta mitään kauheaa ihmetystä”. Olin mielissäni tästä erään huoltajan lausahduksesta. Ajattelen, että se kertoo luottamuksen ilmapiiristä ammattilaisen ja lapsen huoltajan välillä. Sairaalaa ei välttämättä koeta paikaksi, jossa on luontevaa avautua mieltä askarruttavista asioista. Lapsen kuntoutuksen kannalta olisi kuitenkin tärkeää, jos voisi tietää, mikä huoltajia juuri sillä hetkellä askarruttaa. Asian käsittely vapauttaa perheen energiaa myös muihin tärkeisiin asioihin.

Sairaalan kuulokeskuksessa on mahdollisuus tavata määrällisesti paljon kuulon kuntoutuksessa olevia lapsia ja heidän perheitään. Tämän vuoksi työntekijä pystyy kerryttämään teoretiedon lisäksi runsaasti kokemusperäistä tietoa kuntoutumiseen liittyvistä tekijöistä. Pyrin kuulokeskuksen puheterapeuttina näkemään lapsen tilanteen kokonaisuuden ja isot kuntoutuslinjat. Sairaalassa työskentelevä moniammatillinen tiimi sekä arjessa lasta kuntouttavat tahot, kuten varhaiskasvatus, koulu ja kuntouttava puheterapeutti, ovat tässä tärkeänä tukena ja yhteistyökumppaneina.

Lapsen kehitykseen vaikuttavat hyvin monet tekijät hänen arjessaan. Myös lapsen omat kehitysedellytykset sekä persoonallisuus vaikuttavat kuntoutumiseen. Olen koonnut tähän esitykseen muutamia tekijöitä, joita pidän erityisen tärkeinä sekä kokemukseni että tutkimusten valossa.

Onnistunut kuulon kuntoutus lähtee aina lapselle sovitettujen *kuulolaitteiden aktiivisesta käytämisestä*. Huoltajien pitää saada riittävästi tietoa siitä, miksi laitteet tulee olla lapsella käytössä aamusta iltaan. Käytännönläheinen informoiminen siitä, miten juuri tämä lapsi kuulee ilman kuulokojeita ja kojeiden kanssa, mitä etäisyys ja häly vaikuttavat kuulemiseen ja mikä ero on kuulla sinne päin tai tarkasti. Lisäksi on tärkeää keskustella siitä, mikä yhteys tarkalla kuulemisella on lapsen kommunikaatioon ja sosiaaliseen kehitykseen. Tieto ja oma oivaltaminen asian merkityksestä lisäävät selvästi motivaatiota laittaa kojeet lapsen korviin yhä uudestaan. Vertaisperheiden tapaamiset ovat tässä myös vahvana tukena. Laitteet keräävät käyttötuntitietoja. Ne helpottavat laitteiden käytön kehittymisen seurantaan yhdessä perheiden kanssa. Joskus käy niin, että huoltajat kokevat, että laitteet ovat aina lapsen korvissa, mutta lokitiedot näyttävät esim. 4

h/vrk. Kun yhdessä pilkotaan päivän tapahtumat osiin, voidaankin huomata monia tilanteita, jolloin laitteet ovat pois käytöstä. Tyypillisesti tällaisia hetkiä ovat esim. aamupala, ilta saunan jälkeen, automatkat, ulkoilu tai kaupassakäynti. Tieto auttaa pohtimaan yhdessä, miten laitteita voisi käyttää myös näissä tilanteissa.

Melun ja hälyn minimoiminen lapsen kuunteluympäristössä on äärimmäisen tärkeää. Meillä on tutkittua tietoa siitä, että melu heikentää keskittymiskykyä ja muistitoimintoja. Lisäksi se vaikeuttaa uusien sanojen oppimista ja puheen vastaanottoa. Lapset, joilla on kuulovamma, ovat hyvin alttiita melun haitallisille vaikutuksille. Erityisesti puheensorinan on todettu häiritsevän äänteiden keskushermostollista käsittelyä. Kuullun ymmärtäminen on aivotyötä. Lapsen on kuultava äidinkieltään/-kieliään riittävän samankaltaisena eri aikoina ja eri tilanteissa, jotta tarkat muistijäljet kielestä voivat syntyä. Jos lapsi kuulee maanantaina lauseen ”Pian memmää hyömääm puuroa ma massitoita” ja saman asian tiistaina ”Kiam nemmääm syönääm tuuroa ja nassitoita” on vaikea omaksua tarkasti kielen sanoja ja sääntöjärjestelmää. Kuulon kuntoutusohjaajat tekevät arvokasta työtä kartoittaessaan lasten arkiympäristöjen akustisia olosuhteita ja tehdessään suosituksia akustiikan parantamiseksi. Myös kotien akustiikkaan kannattaa kiinnittää huomiota.

Hyvät kuunteluolosuhteet mahdollistavat lapselle ”salakuuntelun”. Tällä tarkoitan sellaisen ympärillä tapahtuvan juttelun kuuntelemista, joka ei ole suunnattu lapselle. Lapsi oppii suuren osan kielestään ”salakuuntelun” avulla. Näin hän omaksuu myös kirjoittamattomia sosiaalisia ja keskustelun sääntöjä. Hän esim. kuulee slangia ja sarkasmia, havainnoi tapoja ratkaista ongelmia, sopia riitoja, vitsailla ja oppii neuvottelutaitoja. Hyvä kielitaito ei koostu vain sanastosta, lauserakenteista ja sanataivutuksista. Lisäksi pitää osata käyttää kieltä kulloisessakin tilanteessa sopivalla tavalla. Suuri osa puhutuista viesteistämme on sellaisia, että varsinainen merkitys ei selviä sanoista vaan ns. rivien välistä. Pulmat kielenkäyttötaidoissa aiheuttavat herkästi vaikeuksia kaverisuhteissa. ”Salakuuntelun” mahdollistaminen huonokuuloiselle lapselle on äärimmäisen tärkeää.

Arkielämässä kuunteluympäristöt kuitenkin väkisinkin vaihtelevat. Mahdollisuus huuliolukuun vaihtelee, samoin äänilähteen laatu, sijainti ja voimakkuus. Lapsen kuulovian tyyppi ja vaikeusaste sekä kuuloradan toimivuus ja kuntoutusratkaisut vaikuttavat siihen, onko lapsen mahdollista aistia tarkasti ja käsitellä kuultua informaatiota. Kuuntelemisen pinnistely vie paljon energiaa ja on väsyttävää. Siksi riittävä *lepo* on tärkeä osa lapsen arkikuntoutusta. Ei ole harvinaista, että pikku koululainenkin tarvitsee päivälevon.

Huonokuuloinen lapsi kuulee tarkasti puhetta lyhyemmältä etäisyydeltä kuin normaalikuuloiset kaverit. Häneltä jää kuulematta paljon sellaista, jota kaverit kuulevat. Siksi aikuisten tehtävä on kompensoida tätä *altistamalla lapsi aktiivisesti ja tietoisesti puheelle lähietäisyydeltä*. Erään arvion mukaan huoltajat, jotka arkisissa puuhissaan juttelevat ääneen siitä mitä ovat tekemässä altistavat lapsensa 1000-2000 sanalle joka tunti. Perheiden voimavaroissa tukea lapsen kehitystä on monista syistä paljon vaihtelua. Aina ei ole mahdollisuuksia ihanteelliseen arkikuntoutukseen kotona. Meillä Suomessa on laadukas varhaiskasvatus, joka on usein äärimmäisen tärkeässä roolissa lapsen kehityksen tukena.

Kirjojen merkitystä lapsen kehityksen tukena ei voi sivuuttaa tai liikaa korostaa. Yhteinen lukuhetki rauhoittaa lasta ja lisää läheisyyttä aikuisen ja lapsen välillä. Perinteisen lukemisen lisäksi varsinkin pienten lasten kanssa kirjojen kuvia usein tutkitaan keskustelunomaisesti (dialoginen lukeminen). Kirjojen sisältö ruokkii tutustumista sellaisiininkin maailmoihin ja sanoihin, joihin ei arkisessa elämässä törmää. Tarinoita kuuntelemalla lapsi oppii samaistumaan monenlaisiin kohtaloihin. Tämä vahvistaa lapsen empatiakyvyn ja suvaitsevaisuuden kehittymistä. Lukemisen on todettu myös lisäävän koulumyönteisyyttä.

Keskustelutaidot opitaan mallista. Keskustelu on sekä puhumista että kuuntelemista. Aikuisella on herkästi halu täyttää kaikki hiljaiset hetket omalla puheellaan, jotta lapsi varmasti saisi kielelle altistusta riittävästi. Oman puheen tauottaminen on vaikeaa, mutta tärkeää. Puhumalla itse koko ajan opettaa lapselle, kuinka ei tarvitse kuunnella ja kuinka ei tarvitse osallistua keskusteluun. Tauko merkitsee, että nyt on sinun vuorosi osallistua. Huonokuuloinen lapsi tarvitsee usein tavallistakin enemmän aikaa prosessoidakseen, mitä juuri sanottiin ja mitä siihen vastaisin. Aikuisen on hyvä miettiä, jutteleeko lapsen kanssa vai lapselle.

Elämä on pääosin arkea, joten tilaisuuksia tukea lapsen kehitystä on hyvin runsaasti. Kuntoutus on pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista edellyttävää puuhaa. Sosiaalisten taitojen ja kommunikaatiokyvyn tukeminen vaativat aitoa läsnäoloa ilman kilpailevia virikkeitä. Tieto ja ymmärrys lapsen kuulemiseen ja kehitykseen liittyvistä asioista tuovat motivaatiota toteuttaa tätä lapsen kehitykseen keskeisesti vaikuttavaa arkikuntoutusta. Huoltajilla on onneksi usein kuntoutuksessa apunaan innokkaat lapsen sisarukset. Olen joskus kuullut osuvan ajatuksen: ”Mitä paremmin tuet lapsen kielen ja kommunikaation kehitystä, sitä tehottomammin sujuvat arkiaskareet”.